

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

УДК 373.5.016(437.6):94

Іван Боровець

ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

У статті охарактеризовано словацьку систему історичної освіти у середній школі. Простежено організацію вивчення історії упродовж 4-12 класів. Проаналізовано особливості окремих навчальних програм різних етапів навчання та типів навчальних закладів. Схематично розглянуто систему оцінювання навчальних досягнень учнів. Висвітлено методичні рекомендації сучасних словацьких дидактів та окреслено головні проблеми шкільної історичної освіти у Словаччині на сучасному етапі.

Ключові слова: *Словаччина, шкільна історична освіта, національний принцип, концентр, базова школа, середня школа, гімназія, навчальна програма, оцінювання.*

Сучасний стан викладання історії у середній школі Словацької республіки є відображенням й одночасно «лакмусовим» елементом загальних тенденцій її суспільно-політичного розвитку. З часу вступу держави до Євросоюзу (травень 2004 року) визначальний вплив на історію як шкільний предмет має концепція мультикультурності. Відповідно, в прицілі критики потрапляють ті навчальні видання, які недостатньо її пропагують. У 2005 р. авторитетний словацький дидакт В. Кратохвіл у своїй статті, присвяченій підручникам з історії, дорікає авторам навчальної книги з вітчизнознавства для дев'ятирічних дітей, що «у ній відсутня пояснювальна згадка про те, що у сучасній Словацькій республіці живуть національні меншини»¹.

Націоцентричний вимір історії у підручниках для середніх класів за авторством Р. Летца став об'єктом критики німецької дослідниці Т. Тьонмайер. Натомість вона визнає позитиви підручника авторів Д. Ковача та І. Каменца, заснованого на ліберальній концепції історіописання². Проте порівняльна характеристика вказаних підручників від словацького дидакта М. Кметя не є такою категоричною. Він розглядає висвітлення проблем історії Першої Словацької Республіки Р. Летцом та Д. Ковачем й І. Каменцем в руслі визнання позитивних сторін обох підручників й навіть вказує на більш дета-

лізований й об'ємний виклад навчального матеріалу першим автором³. Тобто, виразно простежуються дискусії щодо дотримання національного чи наднаціонального принципу в сучасній словацькій шкільній історичній освіті.

Історія у словацькій дев'ятирічній базовій (обов'язковій) школі є провідним предметом гуманітарного блоку «Людина і суспільство», куди входить також географія та суспільствознавство⁴. Вона вивчається за принципом континуїтету (тягlostі) на трьох рівнях (концентрах). На першому етапі базової школи, що відповідає нашій молодшій школі, учні у 3-4 класах (віком 8-9 років) вивчають елементи історії в курсі Вітчизнознавства й цей рівень освіти має код ISCED 1. На другому етапі базової школи (нижча середня школа), що відповідає нашим 5-9 класам, історія вивчається на рівні ISCED 2. Для середньої школи або гімназії (тобто старші класи) передбачено дворічний термін вивчення історії рівня ISCED 3A [Додаток]⁵. Крім того, станом на квітень 2013 року історія була навчальним предметом в 24 державних освітніх програмах у середніх професійних школах⁶.

На вітчизнознавство у словацькій молодшій школі 2003/2004 н.р. було передбачено 1 година в тиждень у третьому та 2 години – у четвертому класах. У п'ятому класі базової школи на історію було відведено 1 години, а в наступних чотирьох класах – по дві години⁷. Однак у подальшому простежується тенденція до зменшення кількості годин на історію.

У контексті Вітчизнознавства передбачається розгляд з учнями програмної частини «Пізнаємо історію Словаччини». Молодші школярі мають: розуміти часові зв'язки подій (минуле, сучасне, майбутнє, лінія часу); простежити етапи заселення словацької території; усвідомити значення історичних предметів (музейних експонатів); познайомитися з історичними постатями князя Святополка, імператриці Марії Терезії, мовознавців Людовіта Штура й Антона Бернолака, офіцера Мілана Растіслава Штефаніка; характеризувати становище Словаччини серед країн Євросоюзу на сучасному етапі; описати процес виникнення міст, порівняти життя міщан у минулому та сучасності, створити групою модель міста; дізнатися про світові пам'ятки зі списку ЮНЕСКО. Учні також створюють й презентують власний міні-проект з краєзнавства «Минуле і сучасність нашого краю»⁸.

Відзначаємо суттєву відмінність між вітчизняними та словацькими програмами середніх класів. Наприклад, у програмі п'ятого класу словацької школи формулювання назв тематичних блоків є менш конкретними, ніж у нашій: від близького до давнішого; людина у змінах простору і часу; людина і комунікація. Якщо перший із названих тематичних блоків приблизно відповідає першому розділу української програми («Звідки і як історики довідуються про минуле»), то наступні блоки вітчизняні учні не розглядають, переходячи одразу ж до конкретних тем і по-

дій минулого. Натомість словацький п'ятикласник у цей час ще вивчає такі питання: як людина зменшувала світ (пересування народів, зустріч культур, колонізація, еміграція), людина у русі (від колеса до літака); способи забезпечення людини (селянин, ремісник, дитяча праця); людина – володар природи? (природна енергія, штучна енергія); пам'ять людства (мова, письмо, книга, газета, радіо, телебачення, інтернет); духовне життя людини (релігія, легенди, міфи, перекази); коли немає комунікації (війна, мир, переможці, переможені); світові релігії (християнство, іслам, Старий і Новий Завіти, коран)⁹. Позитивом такої ситуації є те, що учень вже на даному етапі вивчення історії складає комплексне уявлення про оточуючий світ.

З іншого боку, негативним є те, що таке формулювання програми залишає мало навчального часу для ознайомлення з національною історією. Їй відводиться лише два тематичних блоки – «Предки словаків у Карпатській низовині» та «Словаки в Угорському королівстві»¹⁰. В той же час український п'ятикласник вивчає давню історію України, княжий та козацький періоди, національно-визвольні змагання 1917-1920 рр., Україну у Другій світовій війні, проголошення незалежної України. Тобто вітчизняна школа створює більше можливостей для закладення міфологічного рівня національної свідомості учнів, що вельми необхідно для виховання майбутнього громадянина української держави.

Помітною особливістю навчальних програм з історії у словацькій базовій школі є відсутність звичного українському вчителю чіткого її поділу на вітчизняну та всесвітню – перша вписана у загальний контекст другої. Наприклад, у процесі вивчення історії Давнього Риму, словацькі учні визначають причини створення римського кордону уздовж середньої течії Дунаю, складають коротке інформаційне повідомлення про життя у римських таборах на території сучасної Словаччини. Характеризуючи розвиток Габсбурзької монархії, школярі розглядають становище в її складі словацьких земель, роль Словаччини у розгортанні антитурецької боротьби. З'ясовуючи особливості модернізації Європи та розвитку націоналізму, вчитель здійснює акцент на розгортання словацького національного руху у XIX ст.¹¹.

Звертаємо увагу, що у програмі для першого етапу навчання восьмирічних гімназій 1997 р. словацький матеріал на уроках історії був більш об'ємним й простежувався протилежний принцип, за яким події всесвітньої історії були контекстуальним доповненням до вивчення словацького минулого. Підтвердженням цього є тодішні назви тематичних блоків, які відсутні у сучасних програмних формулюваннях рівня ISCED 2: Словацьке повстання 1848-1849 рр.¹²; Словацька політика після наступу абсолютизму; Словаччина в міжвоєнному періоді; Словаччина у 1945-1989 рр.¹³. Тобто на сучасному етапі чітко простежується тенденція зменшення націоцентричності шкільних історичних програм.

Демонстративним прикладом матеріалу 9 класу є навчальна програма відповідного класу базової школи імені Яна Голого. Розподіл 66 загальнорічних годин у ньому визначено за такими тематичними блоками: Європа у міжвоєнний період – 10; Чехо-Словацьчина у міжвоєнний час – 10; Друга світова війна – 7; Словацька республіка (1939-1945) – 7; повоєнний світ – 10; Чехословацьчина за «залізною завісою» – 7; Словацька республіка з 1993 р. – 6; сучасний світ – 8.

У схематичному описі програми привертають увагу такі моменти. Докладно вивчаються проблеми протистояння демократії й тоталітаризму у міжвоєнній Європі. Серед прогнозованих навчальних результатів даного блоку передбачається: опис ситуації в Росії у 1917 р.; розуміння відмінностей демократії і диктатури; характеристика сталінської диктатури; висвітлення причини виникнення фашизму в Італії та нацизму у Німеччині; аргументування процесу виникнення диктатур; опис впливу науки і техніки на підвищення життєвого рівня у «золотих» 1920-х рр.

Серед обов'язкових персоналії програми засновник Чехословацької держави Т. Масарик, один з лідерів чехословацького закордонного руху Опору періоду Першої світової війни М.Р. Штефанік, лідери Аграрної та Народної партій відповідно М. Годжа та А. Глінка. Про них учні мають підготувати коротку доповідь або мультимедійну презентацію. Важливим є завдання учнів щодо порівняння рівня розвитку Чеських земель і Словацьчини у міжвоєнний період. У процесі вивчення обставин зникнення Чехословацької держави (Мюнхенська угода, Віденський арбітраж) учні мають критично оцінити позиції західних держав у цих подіях¹⁴.

Для періоду Другої світової війни ключовим навчальним компонентом є вивчення Голокосту як у загальноєвропейському, так і в словацькому вимірах. Даний негативний приклад є демонстративним елементом таких наскрізних виховних завдань як «особистісний і соціальний розвиток», «безпека життя і здоров'я», «мультикультурне виховання». Щодо функціонування Першої Словацької республіки 1939-1945 рр., то учні мають визначити причини її виникнення. Наприклад, у поурочному плані з історії базової школи для ромських дітей у Кошицях вказано, що вчитель під час розгляду даної теми: «розповідає учням про обставини виникнення Словацької держави, висвітлює термін сателіт, що ним є не лише приймач телевізійного сигналу, але що це була також держава під управлінням іншої, сильнішої держави, у нашому випадку Німеччини. Висвітлює ультиматум з німецького боку та можливі втрати для Словацьчини, якби вона не послухалася й не відділилася від Чехії. Зрештою висвітлює зміст Охоронного договору з Німеччиною»¹⁵. В процесі розгляду даної теми школярі вчать розрізняти авторитаристський й демократичний режими, критично оцінювати ставлення Німеччини до Словацьчини, а також мають написати коротке есе про повсякденне життя населення у той час.

Серед проблем у повоєнному світі оригінальною тезою, порівняно з вітчизняною програмою зі всесвітньої історії, є акцент на «висвітленні зосередження багатства у руках окремих осіб та міжнародних корпорацій». Також неприйнятними для українських шкільних програм з історії є рекомендації «перерахувати позитиви й негативи соціалізму», «навести вигоди і невгоди вступу до НАТО та ЄС», «оцінити запровадження євро»¹⁶.

Учні школи імені Павла Горова (м. Міхаловце Прешовського краю) в тематичному блоці «Сучасний світ» глибоко вивчають суспільні феномени сьогодення. Їх навчальна діяльність спрямовується на пошук причин виникнення тероризму, глобального потепління. Важливим моментом є розпізнавання учнями позитивів і негативів інтернету¹⁷.

У третьому центрі навчання (рівень ISCED 3A) назви загальних тематичних блоків приблизно збігаються з другим рівнем, за винятком найдавнішого періоду, вивчення якого не передбачається [Додаток]. Однак формулювання завдань та компетентностей, якими мають володіти учні, засвідчують перехід до аналітичного рівня навчання. Так, у першому блоці йде мова про майстерню історика: використання термінів періодизація, синхрон, асинхрон, інтерпретація, робота з різними видами історичних джерел. Вивчається вжене загальна картина античного, середньовічного та нового часу, а їх феномени, глибинна цивілізаційна сутність. Наприклад, учні мають порівнювати характеристики особистості Перікла у працях Фукідіда та Плутарха, співставляти античну і сучасну демократії, політичну систему Афін та Римської республіки, статус володаря у Західній Європі та Візантії. Подібним чином, у блоці «Предки словаків у Карпатській низовині» школярам необхідно вже не лише знати про діяльність князів, але й пояснювати причини напружених стосунків між Моймиром та Прібіною, Растіславом та Святополком¹⁸.

Укладачі програми в графі «виконавський стандарт» при формулюванні прогнозованих результатів навчання активно використали дієслова: ідентифікують, складають, оцінюють, узагальнюють, розрізняють, обґрунтовують, виокремлюють, визначають. Тобто на відміну від опису, характеристики, висвітлення історичних фактів, подій та явищ у попередньому центрі, на даному етапі переважає проблемне навчання з цілісним формуванням історичної свідомості. Важливим компонентом навчання є визначення як позитивів, так і негативів певної історичної ситуації, що дозволяє реалізувати принцип багаторакурсності у викладанні історії. Саме за таким підходом учням пропонується оцінити революцію у Франції на рубежі XVIII-XIX ст., «весну народів» 1848-1849 рр. Цілком власну думку старшокласники мають сформулювати й щодо контрверсних поглядів на Словацьке національне повстання 1944 року. Програмним завданням для них є також виконання проекту «усної історії» на тему «Словацька республіка 1939-1945 рр. очима очевидців»¹⁹.

Особлива увага в програмі приділяється прищепленню школярам умінь і навичок орієнтації у сучасному інформаційному просторі. Вони вчаться: на основі документів визначати здобутки та недоліки глобалізаційних тенденцій; розрізняти первинні і вторинні джерела; критично читати матеріали ЗМІ; усвідомлювати, що запис про минуле можна інтерпретувати по-різному; ставити себе на місце діячів, які були захищені в історичних подіях; озвучувати невербальні (образні) джерела історичної інформації²⁰.

Проте і в третьому концентрі словацька історія також вивчається у контексті європейської, а її обсяг у загальній структурі програми є значно меншим, ніж матеріал історії України у вітчизняних школах.

Окремим типом середнього навчального закладу у Словаччині є восьмирічні гімназії, в яких інтегровані базова середня школа та старші класи до єдиної системи. Вступ до гімназій після завершення навчання у молодшій школі відбувається шляхом іспитового відбору. Їх у 1999/2000 н.р. відвідувало 4,6% дітей у віці 5-8 класу середньої школи, хоча тоді ж частка гімназистів першого року навчання складала 8%²¹. Згідно рамкового навчального плану, що набув чинності з 1 вересня 2011 року, на перші чотири роки навчання у восьмирічній класичній гімназії (5-8 класи) відводилося 6 годин на тиждень²², тобто по 1,5 години на навчальний рік. Щоправда, у компетенції керівництва гімназії було ще чотири «вільні» години на тиждень, з яких могли здійснюватися «дотації» для історії.

За приклад ситуації з вивченням історії у 2014 році візьмемо навчальний план гімназії імені Мартіна Кукучіна у словацькій Ревуці. У чотирирічному циклі (1-4 класи) історія вивчається упродовж трьох років й для неї відводиться дві години на тиждень. У восьмирічній гімназії присутні два блоки: 5-7 класи (1 година); 8 клас (2 години). Перший блок восьмирічної гімназії план передбачає вивчення наступних тем. У п'ятому класі: вступ до історії; древній вік; давній період з акцентом на античні держави (Греція та Рим); середньовіччя (раннє, високе, пізнє); Словаччина у Габсбурзькій монархії. У шостому класі: криза середньовіччя та початки нового часу; новий час: Європа на порозі великих змін; просвітництво та формування модерної словацької нації; зародження класичного капіталізму; індустріалізація та зміни балансу сил у світі, ситуація перед Першою світовою війною; Словаччина після революції 1848-1849 рр. та в період дуалізму. В сьомому класі: Перша світова війна та виникнення Чехословаччини; міжвоєнний період (Європа, становище Словаччини у Чехословаччині); Друга світова війна. Словацька республіка у 1939-1944 рр.; повоєнний образ Європи та світу. Словаччина у 1945-1989 рр.; шлях Словаччини до самостійності. Друга Словацька республіка та

шлях до об'єднаної Європи²³. Учні, які планують складати випускний іспит з історії (є предметом на вибір), мають можливість у сьомому та восьмому класі відвідувати підготовчі семінари з історії. Навчальний матеріал розподілений таким чином, що пріоритетним є вивчення проблем ХІХ – початку ХХІ ст.

Навчальна діяльність учнів на уроках історії у словацьких школах передбачає усні відповіді, письмові роботи, індивідуальні проекти. Письмовий контроль здійснюється щонайменше двічі на семестр. Він може бути у формі тематичного тестування, письмової відповіді на 5-10 запитань. При цьому, письмові завдання, тривалістю понад 25 хвилин, мають попередньо узгоджуватися з класним керівником даного класу. Оцінки оголошуються вчителем не пізніше, ніж через 10 днів. Оцінювання письмових робіт здійснюється за 100-бальною системою у дещо незвичній для вітчизняної дидактики «дзеркальній» формі: рівень 1 – 100-90%; рівень 2 – 89-75%; рівень 3 – 75-50%; рівень 4 – 49-30%; рівень 5 – 29-0%. Критеріями оцінювання учнівських індивідуальних проектів та презентацій є: актуальність та новизна теми; логічна структура роботи; наявність цікавинок та доповнення основного інформаційного матеріалу; графічне оформлення; рівень презентації проекту перед класом²⁴.

Певним позитивним мотивом для учнів щодо вибору саме історії як іспитового предмету є те, що він складається винятково в усній формі перед тричленною екзаменаційною комісією. Завдання мають три рівні: А – на знання та розуміння (чіткі факти, терміни, явища, процеси з монологом як переважаючою формою відповіді); В – на застосування та аналіз (класифікація історичних подій, порівняння явищ та процесів, визначення причин і наслідків, використання карт, історичних джерел, карикатур з діалогом як переважаючою формою відповіді); С – на синтез та оцінки (критична оцінка учнем подій, здатність до узагальнення й інтерпретації, роботи з джерелами). Завдання готуються таким чином, щоб у них були представлені всі періоди історії, а співвідношення всесвітньої та вітчизняної історії визначається відповідно 55% та 45%. Час на підготовку – 20 хвилин, відповідь учня триває теж 20 хвилин. Оцінювання здійснюється за шкалою 1-5 балів: 1 – відмінно; 2 – похвально; 3 – добре; 4 – достатньо; 5 – недостатньо²⁵. Вага трьох рівнів завдань при оцінюванні передбачає таку десяткову пропорцію: А – 3, В – 4, С – 3²⁶.

Приємним для українців є те, що Київська держава (Русь-Україна) фігурує у словацьких орієнтовних завданнях випускного іспиту з історії, а зображення Золотих Воріт у Києві є рекомендованою ілюстрацією у блоці питань з теми «Середні віки – східний культурний регіон». Також у якості прикладу навчального тексту з регіональної історії словацьким вчителям рекомендується розвідка про подвижників українського шкільництва у Східній Словаччині²⁷.

Рекомендації словацьких дидактів щодо збільшення ефективності навчання в цілому є співзвучними із вітчизняними методичними розробками. Головними принципами є навчати «для життя», тобто так, щоб учень сформував позитивне ставлення до суспільних й громадських справ. Для цього рекомендується активний діалог з учнем, стимулювання його інтересу до пізнання історії, спрямування й організація самостійної роботи.

Словацький методист Ю. Кредатус використовує відповідний термін «автентичне навчання». Воно є значущим і цінним з цілковитим використанням інтелектуальних здібностей учня до навчання. Кредатус вказує переваги такого підходу: проблемне навчання, робота у групах, створення учнівських проектів; зв'язок з регіональною історією; стимулює самостійність школярів та формує у них вміння працювати у команді; засвідчує учням, що освіта є не для освіти, а вона корисна для життя; комплексна оцінка навчальних досягнень (не лише на основі фактографії). Однак не заперечує він й труднощі реалізації автентичного навчання: брак часу, коли учитель мусить зробити вибір чи навчити багато, але поверхнево, або менше, але глибоко; матеріальні проблеми, пов'язані з фінансуванням екскурсій, польових досліджень, дослідницьких проектів; високі вимоги до фахової підготовки, організаційних здібностей та рівня ентузіазму вчителя²⁸.

11 травня 2016 р. на XV-ому засіданні Словацького історичного товариства було прийнято звернення до влади із закликом збільшити кількість годин на вивчення історії у середній школі. В обґрунтуванні вказується, що у державному навчальному стандарті наразі передбачена лише одна година історії в тиждень, що є найменшим показником серед країн Європейського Союзу. Історики наголошують, що наслідком такої ситуації є нездатність молодого покоління орієнтуватися у суспільному житті й потенційна небезпека впливу на нього різних екстремістських і ксенофобних ідеологій. У зверненні читаємо: «У суспільстві досі переважає вже давно застаріле уявлення про науку, як виробничу силу, яка приносить безпосередню фінансову вигоду... Наслідком такого розуміння науки є постійна дискримінація гуманітарних та суспільних наук. Це проявляється у процесі акредитації та оцінки ефективності, у яких домінують критерії зі сфери природничих наук. Також це проявляється у обсязі фінансування гуманітарних і суспільних наук з державного бюджету, бюджетів університетів та грантових організацій»²⁹.

Пропозиції істориків, навіть у порівнянні з українським державним стандартом вивчення історії в школі, досить скромні – вони прагнуть повернення до навчальних планів 2008 року, тобто до двох шкільних годин історії на тиждень³⁰. Проте факт, що міністр освіти, науки, досліджень і спорту Словацької Республіки не відреагував на запрошення й не відвідав засідання історич-

ного товариства³¹, свідчить, на наш погляд, що влада не планує йти на поступки у даному питанні.

Відтак, шкільна історична освіта у Словаччині переживає перманенту кризу. Найболючішою проблемою навчально-виховної системи залишається її недостатнє фінансування. Видатки на освіту та науку з державного бюджету не відповідають нагальним потребам. У 2000 р. вони склали 3,7% ВВП проти 6,3% у Євросоюзі³². 2014 р. на науку та дослідження виділено лише 0,83% словацького ВВП. Зарплатня педагогів є практично найнижчою у державній сфері зайнятості, менша лише у працівників сільського господарства та лісництва³³. Звичайним явищем є реальність, що вчитель історії є не вузьким спеціалістом, а змушений поєднувати викладання історії географією, іноземною мовою. Лунають скарги на великий відсоток пенсіонерів у педагогічних колективах, малу кількість молодих спеціалістів, збільшення стресів й загострення проблем зі здоров'ям у вчителів, загальне зниження статусу педагога у суспільстві, його демотивацію, «професійне вигорання» тощо. Переважає фактографічний спосіб навчання через брак часу у вчителя на організацію проблемного викладу, критичного діалогу й дискусій. Це провокує нелюбов учнів до історії як до шкільного предмету. Звичними й для нашого освітнього простору є скарги на малий вибір шкільних підручників, нестачу допоміжних матеріалів, збірок з уривками джерел, робочих зошитів, методичних посібників, мультимедійних ресурсів тощо³⁴.

Однак головною проблемою залишається брак часу на повноцінне викладання навіть вузлових історичних подій. Як конкретний приклад наводиться найбільш трагічна сторінка в історії Словаччини – Словацьке національне повстання 1944 року. На його вивчення у дев'ятому класі гімназії наразі відводиться лише одна година з обсягом матеріалу в межах однієї сторінки. Аналогічна ситуація спостерігається при вивченні Голокосту³⁵.

Таким чином, вивчення історії у словацькій середній школі визначається безперечними здобутками демократизації й гуманізації освіти у контексті євроінтеграційних процесів, можливістю вибору, ініціативи й маневру вчителя у своїй викладацькій діяльності. Проте загальна ситуація є далеко не ідилічною й не відповідає ілюзіям багатьох українських вчителів про роботу і соціальний статус колег за західними кордонами. Вище перераховані негативні тенденції засвідчують, що словацька шкільна історична освіта має схожі з вітчизняною проблеми розвитку. Понад те, кількість годин, відведених на вивчення історії в школах України, принаймні на актуальний момент, є більшою, ніж у Словацькій Республіці.

ДОДАТОК

Історія в шкільній освітній програмі ISCED 3A Словацької Республіки

Тематичний блок	Орієнтовна кількість годин
перший рік навчання	
Базова специфіка історичної науки	3
Загальна історія стародавнього світу	5
Національна історія – слов'яни, Велика Моравія, виникнення Угорщини	8
Середньовіччя в Європі та Словаччина в Угорщині	16
Нова історія Європи та Словаччина в період національного відродження	9
Світ, Європа та Словаччина в другій половині XIX – на початку XX ст.	25
другий рік навчання	
Європа та світ в період 1919-1939 рр.	12
Словаччина у міжвоєнний період	8
Світ у період Другої світової війни	12
Словаччина та війна	8
Світ у період «холодної війни»	12
Словаччина після 1945 р.	10
Постбіполярний світ та Словаччина	4

Тематичний блок	Змістовий стандарт (теми)	Основні терміни	Виконавчий стандарт учня (результати навчання)
перший рік навчання			
Базова специфіка історичної науки	Історичне джерело та література; предмет та завдання історичної науки; засоби, форми та методи дослідницької роботи; допоміжні історичні дисципліни – нумізматики, геральдика, сфрагістика...; різні концепції викладу історії; світові та словацькі історики	Допоміжні історичні дисципліни, джерело, методи історичного дослідження	вміє орієнтуватися на хронологічній прямій та правильно відзначати на ній історичні періоди, описувати окремі переломні історичні події, характеризувати допоміжні історичні дисципліни
Загальна історія стародавнього світу	Єгипет, Месопотамія, Греція, Рим – культурний, освітній, суспільний, господарський та політичний контекст; грецька та римська цивілізація та її спадщина у сучасній європейській цивілізації	Фараон, муміфікація, агора, демократія, республіка, цеzarизм, ієрогліф, клинопис, принципат, домінат, латиниця, базиліка, Міланський едикт, політеїзм, монотеїзм	дізнається про основні історичні обставини, що призвели до створення та культурного і суспільного розвитку цивілізацій Єгипту та Месопотамії; визначає окремі характерні риси культур та архітектури даного історичного періоду

Продовження таблиці

Національна історія – слов'яни, Велика Моравія, виникнення Угорщини	Перші князівства у Словаччині; Велика Моравія; Константин і Мефодій; перші слов'янські держави; Словаччина у давній Угорщині; східне і західне християнство; Візантія; Рим; розвиток християнства від давніх часів до сучасності – церкви у Словаччині	глаголиця, кирилиця, патріархат, князь, феодалізм, феодалені стосунки, Нітранське князівство, церква – інституція, візантійська освіта, Візантія, Велика Моравія	Пояснює та аналізує розвиток слов'янської освіти, культури, цивілізації в контексті розвитку словацької нації від стародавнього часу до сучасності; висвітлює обставини суперечки між Моймиром та Прібіною; Растиславом та Франкською імперією; описує діяльність Растислава та місію Константина та Мефодія у Великій Моравії
Середньовіччя в Європі та Словаччина в Угорщині	Переселення народів; Франкська імперія; створення нових економічних основ (ленна система, соціальна структура); романська культура, готична культура; гуманізм та Ренесанс; хрестові походи; духовний та політичний вплив християнства; Словаччина за династії Арпадів, Анжу та Люксембургів; Матей Корвін; Ягеллони; Османська імперія та Угорщина; середньовічні міста	Готика, романська архітектура, гуманізм, Ренесанс, ленні стосунки, переселення народів, колонізація Угорщини, хрестові походи, православна церква, католицька церква, іслам.	описує процес формування угорської держави; вказує на наслідки татарської навали на Угорщину; аналізує міські привілеї середньовічних міст та визначає їх соціальну структуру; вміє характеризувати правління одного володаря з династії Арпадів, Анжу; вміє характеризувати причини і наслідки хрестових походів у Палестину
Нова історія Європи та Словаччина в період національного відродження	Колонізаційна політика провідних країн; реформація та рекатолизація; релігійні війни в Європі; Європа у XVII-XVIII ст.; бароко; англійська революція; американська революція; Велика французька революція; Європа наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст.; Габсбурги; реформація та контрреформація у Словаччині; станові повстання; Марія Терезія та Йозеф II; Словацьке національне відродження – перший етап (Бернолак), другий етап (Коллар, Голлі), третій етап (штурівці); культура, мистецтво, словацька мова та література; економічний та політичний розвиток до середини XIX ст.; наполеонівська агресія	Колонізація, реформація, рекатолизація, соціальні повстання, Велика французька революція, англійська революція, американська революція, терезіанські реформи, національне відродження, бернолаківщина, штурівська словацька мова, ліквідація підданства, наполеонівські війни	Описує та характеризує причини і наслідки реформації, причини і наслідки рекатолизації; перебіг станових повстань; оцінює значення англійської революції, американської революції та Великої французької революції для Європи та словацької нації; вказує найвідоміші постаті національного відродження – першого, другого, третього етапів; описує перебіг революції 1848-49 рр. в Угорщині; порівнює результати революції 1848-1849 рр. для словацької нації та результати революції у Франції

Продовження таблиці

<p>Світ, Європа та Словаччина в другій половині XIX – на початку XX ст.</p>	<p>Розвиток науки і техніки; культура XIX ст.; Німеччина, Італія, Франція, США, Росія, Велика Британія – європейське політичне життя; політичні партії; колонізація світу; розвиток капіталізму; криза до кінця XIX – початку XX ст.; Балкани на геополітичній карті; причини, перебіг та результати Першої світової війни; поштурівське покоління; Словацька Матиця; політичне і національне життя словаків; економічний розвиток Словаччини; еміграція, словацькі культура, мистецтво, мова у контексті Центральної Європи; Перша світова війна – причини, контекст</p>	<p>Австро-угорський компроміс, Словацька Матиця, Меморандум словацької нації, Троїстий союз, Троїста згода (Антанта), колонізація, імперіалізм, трагедія в Черновій, Перша світова війна</p>	<p>висвітлює становище словацької нації у другій половині XIX – на початку XX ст. в Австро-Угорській монархії; перераховує і висвітлює функціонування чотирьох основних спільних австро-угорських інституцій; перераховує та характеризує п'ять вимог Меморандуму словацької нації (1861); описує виникнення, діяльність та значення Словацької Матиці (1863-1875) для національного та політичного розвитку словацької нації у другій половині XIX ст.; характеризує геополітичну ситуацію на порозі XIX-XX ст. (колонізація – імперіалізм, Балканський півострів); висвітлює політику Троїстого Союзу та Троїстої згоди (по одній характеристиці кожної держави-члена); описує причини і наслідки трагедії у Черновій (1907); описує перебіг Першої світової війни та її наслідки для Словаччини</p>
<p>другий рік навчання</p>			
<p>Європа та світ в період 1919-1939</p>	<p>Паризька мирна конференція та версальська система; російська революція – Радянська Росія – Радянський Союз; політичні системи в Європі; італійський фашизм; німецький нацизм; США у 1920-30-х рр.; країни Центральної та Східної Європи у 1920-30 рр.; Франція та Велика Британія – Європа; послаблення версальської системи; принципи колективної безпеки; громадянська війна в Іспанії; Ліга Націй; Африка та Азія у міжвоєнний період; мистецтво та культура, наука, техніка, стиль життя; економіка у міжвоєнний період; політика пацифізму; експансіоністська політика нацистської Німеччини; причини та передумови Другої світової війни</p>	<p>Паризька мирна конференція, версальська система, російська революція, Ліга Націй, політика пацифізму, нацизм, фашизм</p>	<p>характеризує геополітичну ситуацію після 1920 р. – версальську систему в Європі; характеризує геополітичну ситуацію в Європі у 1938-1939 рр.; характеризує наслідки Мюнхенської конференції (1938), Віденського арбітражу (1938), описує розвиток в Німеччині (після 1933), Італії (після 1922), Радянському Союзу (після 1917); визначити власне ставлення до тоталітаризму у політичному житті на основі інформації 1918-1939 рр.; дізнається принципи Ліги Націй; може описати наслідки Першої світової війни для Європи</p>

Продовження таблиці

<p>Слова- ччина у між- воен- ний період</p>	<p>Чехословацький вітчиз- няний та закордон- ний рух Опору; виник- нення ЧСР; міжнарод- ний статус Словаччини у ЧСР; Словаччина у 1918- 1919 рр.; політична сис- тема ЧСР; становище Словаччини – політичне життя, економіка, куль- тура, повсякденне життя; внутрішньополітичні про- блеми в ЧСР; державно- правові, економічні, на- ціональні; боротьба за ав- тономію Словаччини, проблема автономії Підкарпатської Русі; між- народне становище ЧСР; Мала Антанта; угоди з Францією, СРСР; небез- пека з боку нацистської Німеччини; Мюнхенська угода; автономія Словаччини; Віденський арбітраж; проголошен- ня словацької держави та Протекторату Чехія і Моравія; Андрей Глінка, Штефан Осуски; Юрай Славік; Едвард Бенеш, Т.Г. Масарик</p>	<p>Чехосло- вацький за- кордон- ний рух Опору, Мала Антанта, ав- тономіст- ський рух, Мюнхенська угода, Ві- денський арбітраж, Протекторат Чехія і Мо- равія, чехос- ловакізм, чехослова- цька нація, федерація, автономія</p>	<p>характеризує основні цілі словацького автоно- містського руху в 1918- 1939 рр.; перераховує п'ять найважливіших по- дій з життя відомої особи чехословацького політич- ного руху: Т.Г. Масарик; М.Р. Штефанік; Е. Бенеш, М. Годжа, А. Глінка; описує ад- міністративно-тери- торіальний поділ Чехо- словаччини після першо- го січня 1928 р.; описує найважливіші внутріш- ньополітичні події в ЧСР 1918-1939 рр.; аналізує становище ЧСР в євро- пейській політиці з ак- центом на Німеччину; описує (на карті) тери- торіальні зміни в ЧСР після Мюнхена та Віденського арбітражу; висвітлює причини розпаду чехос- ловацької держави та виникнення словацької держави</p>
<p>Світ у період Другої світо- вої війни</p>	<p>Переддень Другої світової війни; польське питання та пошук союзників; крах західної політики; пакт Молотова-Ріббентропа; територіальна експан- сія СРСР; початок війни, окупація Європи нацист- ською Німеччиною до літа 1941; Європа між колабо- рацією та рухом Опору; напад на Радянський Союз; переломні події у війні (Сталінград. Ель- Лаамейн, Мідудей, опе- рація Оверлод, опера- ція Багратіон); диплома- тичні переговори союзни- ків від Атлантичної Хартії до Потсдаму; звільнення СРСР та Європи; висадка союзників на Сицилії; рух</p>	<p>Пакт Мо- лотова-Ріб- бентропа, операція Барбаросса, операція Оверлод, Сталінград. Велика трій- ка, Вестерп- лятте, Перл Харбор, концент- раційний табір, Голо- кост, єврей- ське пита- ння, капіту- ляція</p>	<p>Засвоює та характери- зує основні геополітич- ні плани Німеччини (пе- ред 1939 р.); перераховує та характеризує перелом- ні події Другої світової війни: напад на Польщу (1939), напад на СРСР (1941), Сталінградська битва (1942-1943), ви- садка у Нормандії (1944); аналізує причини по- разки Німеччини; опи- сує перебіг виникнення Організації Об'єднаних Націй; формулює власне ставлення до проблеми Голокосту, расової дис- кримінації, ксенофобії</p>

Продовження таблиці

	Опору в Європі (Польща, Югославія, Франція); відкриття Другого фронту у Нормандії; Німеччина у 1944 р.; капітуляція Німеччини та Японії; Й.В. Сталін, Ф.Д. Рузвельт, В.С. Черчіль, Ш. де Голль, Г.К. Жуков		
Словаччина і війна	Словацька республіка на карті Європи; її політична система та міжнародне становище, політичний, економічний, культурний розвиток, вирішення єврейського питання; опозиція та рух Опору; Словацьке національне повстання (СНП); визволення Словаччини; відновлення Чехословацької республіки	Арміація, воєнна Словацька республіка; Глінкова словацька народна партія, депортації, Словацька національна рада, державна рада, Зальцбург 1940, радикалізація суспільного життя, Центр державної безпеки, Різдвяна угода, антифашистський рух Опору	Висвітлює становище Словаччини в Європі у 1939-1945 рр.; описує внутрішню політику у Словаччині у 1939-1943 рр.; описує та аналізує причини, перебіг та наслідки Словацького національного повстання (1944-1945); описує долю словацьких євреїв в Словацькій республіці та займає позицію щодо проблеми Голокосту та армізації; зробить узагальнення історичного розвитку Словаччини в 1918-1945 рр.: визначає п'ять основних характеристик зовнішньої та внутрішньої політики ЧСР в 1918-1945 рр. та п'ять основних характеристик зовнішньої та внутрішньої політики Словацької республіки в 1939-1945 рр. зі взаємним порівнянням
Світ у період холодної війни	Повоєнний геополітичний образ Європи та світу; розпад антигітлерівської коаліції; створення політичних і військових блоків; СРСР та США як супердержави та їх різні політичні системи; холодна війна, поділ та інтеграція Європи; деколонізація; неокolonіалізм; Китай; світ в період кризи соціалізму; розпад радянської системи; наука і техніка у світі; культура після 1945 р.	біполярний світ; супердержави, берлінська криза (1961), карибська криза (1962), соціалізм, деколонізація, неокolonіалізм, ГУЛАГ, інтеграція Європи, атомна зброя	Описує геополітичні зміни в Європі після 1945 р.; перераховує країни Варшавського договору (1955); перераховує країни НАТО (в 1949 р.); характеризує головні відмінності (економічна система та господарство, політична система, проблематика прав людини) між соціалістичними країнами та державами з ринковою економікою; характеризує терміни та описує пов'язані з ними події: колективізація, індустріалізація, планова економіка, східний блок, холодна війна, Берлінська стіна, перебудова та гласність, карибська криза, атомна небезпека

Продовження таблиці

<p>Словачина після 1945</p>	<p>Кошицька урядова програма та режим народної демократії; статус Словащини у ЧСР; вивезення громадян до ГУЛАГ-ів; вирішення угорського та німецького питань; осіння криза в Словащині та встановлення комуністичної диктатури; антикомуністичний рух Опору; переслідування церкви; економічні і соціальні зміни: індустріалізація, колективізація; спроби реформ комуністичної системи після XX з'їзду КПРС; Конституція ЧСРР 1960 р. та статус Словащини в ЧСРР; характеристика соціалістичної суспільної системи; спроба реформи соціалізму в 1968 р. та федералізація ЧСРР; період так званої нормалізації; культурний розвиток після 1945 р.; словацька еміграція за кордоном (1945, 1968, 1989); словацькі культура, наука, мистецтво, спорт; падіння комуністичної диктатури</p>	<p>народна демократія, комуністична диктатура, лютневі події 1948 р., нормалізація, пражська весна, соціалізм з людським обличчям, федералізація, Словацька національна рада, листопад 1989 р., ніжня революція, Хартія-77, Державна Безпека, трудові табори</p>	<p>описує події, пов'язані з періодом 1968-1969 рр.; знає п'ять пунктів на території ЧСР, де були ув'язнені політичні в'язні; називає чехословацьких президентів після 1945 р.; аналізує політичну систему соціалістичної країни (ЧСР) та демократичної держави (ФРН); описує події: лютого 1948 р., пражської весни 1968 р., листопада 1989 р.; висвітлює систему організації чехословацької федерації; порівнює статус Словащини згідно Конституції 1960 р. та закону про чехословацьку федерацію (1968); знає найвідоміших представників дисидентства</p>
<p>Постбі-полярний світ та Словачина</p>	<p>Глобальний світ після 1990 р.; тероризм та криза сучасного світу; формування демократичного суспільства; процес виникнення Словацької республіки; входження Словащини до міжнародних структур; культура, мистецтво, спорт Словащини після 1989 р.</p>	<p>тероризм, вільні вибори, глобалізація, євроатлантичні структури, НАТО, Європейський Союз, розпад чехословацької держави, апартхейд, Організація Об'єднаних націй, ринкова економіка</p>	<p>висвітлює терміни автономія, федерація, конфедерація, ринкова економіка, вільні вибори, таємне, загальне пряме виборче право, приватизація, грошова реформа, тероризм; описує вступ Словацької Республіки до ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, процес залучення Словащини до глобальних структур; характеризує розвиток суспільства після 1990 р. по пунктах: економіка, політичне життя, європейська інтеграція; аналізує зміни в Європі після 1990 р.</p>

Джерело: Kredátus J. *Dejepis v školskom vzdelávacom programe ISCED 3A / J. Kredátus. – Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2013. – S. 21-29.*

Примітки:

1. Kratochvíl V. Učebnice dejepisu ako špecifický typ historickej literatúry / V. Kratochvíl // Acta Historica Neosoliensia. – 2005. – Ročník. 8. – Strana (S). 232.
2. Тьонсмаер Т. Нація та національна держава у словацьких шкільних підручниках / Т. Тьонсмайер // Исторична освіта: європейський та український досвід. Викладання національної історії в школах Центральної та Східної Європи / пер. з нім. – К. : К.І.С., 2010. – С. 105.
3. Kmeť M. História 1. Slovenskej republiky vo výučbe dejepisu / M. Kmeť // Slovenská Republika 1939-1945 očami mladých historikov. IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Banská Bystrica, 14-15 apríla 2005. – Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. – S. 373.
4. Rámcové učebné plány [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.statpedu.sk/clanky/statny-vzdelavaci-program-svr-pre-gymnazia/ramcove-ucebne-plany>.
5. Konceptia rozvojovýchov a vzdelávania v Slovenskej Republike na najbližších 15-20 rokov (projekt «MILĚNIUM») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cpk.sk/web/dokumenty/krvv.pdf. – S. 24.
6. Kredátus J. Dejepis v školskom vzdelávacom programe ISCED 3A / J. Kredátus. – Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2013. – S. 9.
7. Výchovno-vzdelávacia sústava Slovenskej republiky [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://web.uips.sk/.../Vzdelavaci_system_v_Slovenskej_Republike.... \[pdf\]](https://web.uips.sk/.../Vzdelavaci_system_v_Slovenskej_Republike....pdf) – S. 11.
8. Štátny vzdelávací program. Vlastiveda. (Vzdelávacia oblasť: Príroda a spoločnosť) Príloha ISCED 1. Posúdila a schválila ÚOK pre 1. stupeň ZŠ. – Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2011. – S. 8-9, 12.
9. Štátny vzdelávací program. Dejepis (Vzdelávacia oblasť: Človek a spoločnosť). Príloha ISCED 2. Posúdila a schválila ÚPK predejepis. – Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2011. – S. 7-8, 10.
10. Štátny vzdelávací program. Dejepis (Vzdelávacia oblasť: Človek a spoločnosť). Príloha ISCED 2... – S. 11.
11. Štátny vzdelávací program. Dejepis (Vzdelávacia oblasť: Človek a spoločnosť). Príloha ISCED 2... – S. 10-13.
12. У програмі 2011 р. воно позначається лише як добровольча [військова] виправа.
13. Učebné osnovy gymnázia. Štvorročné štúdium. Dejepis. Povinný učebný predmet. Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky 24.2.1997 pod číslom 1252/96-15s platnosťou od 1.9.1997 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bojnak.wbl.sk/ucebne_osnovy_-_dejepis.pdf. – S. 10-14.
14. Štátny vzdelávací program pre 2. stupeň ZŠ v Slovenskej republike. Základná škola Jána Hollého s Materskou školou Madunice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zsmadunice.edupage.org/files/07_Dejepis_9.pdf. – S. 4-5.
15. Fajčíková D. Námety na hodiny dejepisu pre II. stupeň ZŠ. Základná škola L. Podjavorinskej 1, Košice / D. Fajčíková. – Košice : Agentúra ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR pre štrukturálne fondy EÚ, 2013. – S. 51.
16. Štátny vzdelávací program pre 2. stupeň ZŠ v Slovenskej republike. Základná škola Jána Hollého s Materskou školou Madunice... – S. 6-8.

17. Základná škola Pavla Horova Michalovce. Školskýrok: 2014/2015 9. Ročník. Dejepis. / vypracoval: Mgr. Ján Palkoci [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: http://www.zsphorova.sk/skvp2014/9_dej.pdf. – S. 12-13.
18. Štátny vzdelávací program. Dejepis. (Vzdelávaciaoblast: Človek a spoločnosť) Priloha ISCED 3A. Posúdila a schválila ÚPK predejepis. – Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2010. – S. 4-5.
19. Štátny vzdelávací program. Dejepis. (Vzdelávaciaoblast: Človek a spoločnosť) Priloha ISCED 3A... – S. 8-9, 13.
20. Štátny vzdelávací program. Dejepis. (Vzdelávaciaoblast: Človek a spoločnosť) Priloha ISCED 3A... – S. 14.
21. Konceptia rozvojových a vzdelávania v Slovenskej Republike na najbližších 15-20 rokov... – S. 3.
22. Rámcové učebné plány [on line] [Elektronный ресурс]. – Режим доступа:<http://www.statpedu.sk/clanky/statny-vzdelavaci-program-svp-pre-gymnazia/ramcove-ucebne-plany>.
23. Gimnázium Martina Kukučina. Revúca. Kabinetdejepisu [on line]. [Elektronный ресурс] – Режим доступа:<http://www.gmk-ra.sk/dejepis-kabinet>.
24. Základná škola Pavla Horova Michalovce. Školskýrok: 2014/2015... – S. 7.
25. Štátny vzdelávací program pre 2. stupeň ZŠ v Slovenskej republike. Základná škola Jána Hollého s Materskou školou Madunice... – S. 10.
26. Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 23. júla 2008 o ukončovaní štúdia na stredných školách [on line]// [Elektronный ресурс] – Режим доступа: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-318>.
27. Kredátus J. Dejepis v školskom vzdelávacom programe ISCED 3A / J. Kredátus... – S. 49-50, 59-64.
28. Kredátus J. Dejepis v školskom vzdelávacom programe ISCED 2 / J. Kredátus. – Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2011. – S. 53-56.
29. Historici upozorňujú na diskrimináciu humanitných vied vo vyučovaní [on line] [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.istp.sk/clanok/10643/Historici-upozoruju-na-diskriminaciu-humanitnych-vied-vo-vyucovanii>.
30. Výzva účastníkov 15. Zjazdu Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV [on line] [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.shs.sav.sk/index.php?id=vyzva-ucastnikov-15-zjazdu-SHS>.
31. Historici: Ak nezlepšime výučbu dejepisu, nedokážeme zvládnuť krízu [on line] [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <https://dennikn.sk/458497/historici-nezlepsime-vyucbu-dejepisu-nedokazeme-zvladnut-krizy>.
32. Konceptia rozvojových a vzdelávania v Slovenskej Republike na najbližších 15-20 rokov... – S. 7.
33. Eurostat: Slovensko dalo na vedu a výskum 0,83 % HDP [on line] [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://euractiv.sk/clanky/veda-a-inovacie/eurostat-slovensko-dalo-na-vedu-a-vyskum-083-hdp-023113/>
34. Výučba dejepisu potrebuje zmenu [on line] [Elektronный ресурс]. <http://nazory.pravda.sk/analyzy-a-postrehy/clanok/395399-vyucba-dejepisu-potrebuje-zmeny/>
35. Učiteľky na základných školách sú zhrozené: Drsná pravda o fašizme na Slovensku! [on line] [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cas.sk/clanok/374319/ucitelky-na-zakladnych-skolach-su-zhrozene-drsna-pravda-o-fasizme-na-slovensku/>

В статье охарактеризована словацкая система исторического образования в средней школе. Прослежена организация изучения истории на протяжении 4-12 классов. Проанализированы особенности отдельных учебных программ разных этапов учебы и типов учебных заведений. Схематически рассмотрена система оценивания учебных достижений учеников. Освещены методические рекомендации современных словацких дидактов и определены главные проблемы школьного исторического образования в Словакии на современном этапе.

Ключевые слова: Словакия, школьное историческое образование, наднациональный принцип, концентр, базовая школа, средняя школа, гимназия, учебная программа.

Отримано 08.10.2016 р.

УДК 373.5016:94

Олена Кравчук

СПОСОБИ ОПРАЦЮВАННЯ ПИСЕМНИХ ДЖЕРЕЛ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті розкриті особливості організації навчальної діяльності школярів на уроках історії практичного спрямування, подано та проаналізовано ряд способів опрацювання писемних джерел, що спрямовані на розвиток критичного мислення і формування предметних компетентностей.

Ключові слова: урок історії, практичне заняття, писемні джерела, способи опрацювання писемних джерел.

*Єдиний шлях, що веде до знання – діяльність
Бернард Шоу*

У 2013-2014 навчальному році вчителі історії розпочали викладання за новою навчальною програмою з історії для учнів 5-11 класів. Особливістю навчальної програми є те, що вперше в курсі вивчення історії передбачені практичні уроки (заняття). Сучасний урок історії не можливо уявити без застосування писемних джерел. Завдання вчителя у цьому процесі полягає у тому, щоб дати учням можливість доторкнутися до першоджерела, наблизити їх до минулого, дати їм відчуття в ньому пульсу історії, дух епохи, створити яскраві образи минулого, що запам'ятовуються мимовільно. Документальний матеріал є одним із засобів, що сприяє засвоєнню найважливіших фактів, понять, закономірностей суспільного розвитку.

У сучасній історичній дидактиці є чимало досліджень, що присвячені організації практичної діяльності на уроках історії. Чільне місце у цьому переліку займають автори, роботи яких стосуються використання писемних джерел на уроках історії. Йдеться про дослідження К. Баханова, Л. Задорожної,